دوا دە ڕێسای عەشق (لە کۆی چل ڕێساکە)

چیرۆکی شەمسی تەبریزی و جەلالەددینی ڕۆمی

د.عوسمان یاسین

پێشتر لە هەردوو ژمارەی ٢١٧ و ٢١٨ گۆڤاری ڕامان (٣٠) ڕێسای عەشق لە کۆی ٤٠ ڕێسادا بە دوو بەش بڵاوکردەوە، لێرەدا (١٠) دەرێساکەی دیکە بڵاودەکەینەوە. کە لە دوابەشەکانی (چوارەم و پێنجەم) ڕۆمانی (چل ڕێسای عەشق –Forty Rules of Love)ی نووسەری تورک ئەلیف شافاک (شفق) -Elif-safak خراونەتە ڕوو. (بۆ زیاتر ئاگاداربوون لەسەر ئەم نووسەرە و بەرهەمەکانی بڕوانە: د. عوسمان یاسین، ڕۆماننووس ئەلیف شافاک: ئەو نووسەرەی بە مەیلی سۆفیگەرییانەی خۆی ئافرەتە بێ دەنگەکان بە قسە دەهێنێ و خەڵکە پەراوێزخراوەکان دەدوێنێ، ڕۆژنامەی هەولێر، ژمارە ١٩٩٤ ڕۆژی پێنج شەممە، ٢ تشرین یەکەم،٢٠١٤، لاپەڕەکانی ١٦–١٧)

بەشی چوارەم: ئاگر،ئەو شتانەی کە وێران و هەپروون بە هەپرووني دەکەن

Fire,THE THINGS THAT DAMAGE, DEVASTATE, AND DESTROY

ڕۆمی لەسەر داواکاری شەمس دەچێتە مەیخانە، سلێمانی سەرخۆش بەبینینی سەری سوڕدەمێنێ، ڕۆمی پێی دەڵێت: من بە ئەزموونێکی سۆفیگەرییانەدا تێدەپەڕم، شەمس منی ناردووە بۆ ئێرە، تا ناوناوبانگم لەکەداربێت. سلێمانیش پێی دەڵێت: جا ئەمە شتێکی باشە؟ ڕۆمی وەڵامی دەداتەوە: ئەمە پێوەندی بەچۆنیەتی ڕوانینی مەسەلەکەوە هەیە، هەندێ جار دەبێت هەموو پەیوەستەکان تێک بشکێنێت تا بەسەر خۆتدا سەربکەوی، ئینجا ئەگەر پێوەندییەکانمان بەخێزانمانەوە توندوتۆڵ بێت، پلەوپایەی بەرزمان لەناو کۆمەڵگادا هەبێت، ئەمانە هەمووی ڕێگرن و دەبنە بەربەست لەسەر ڕێگای گەیشتنمان بە خواوەند، لەبەر ئەوە پێویستە لەسەرمان ئەو پەیوەستانە هەپروون بەهەپروون بکەین، پێویستە ژیانمان لە هەموو شتێک پاک بکەینەوە تا بە عەشقی خواوەند بگەین.

... ئەگەر کەسێک دڵ پاک و دڵنەرم بێت، لە مەستیدا زیاتر دڵ پاک و دڵنەرم دەبێت، ئەگەر کەسێکیش قین لە دڵ و دڵ ڕەش بێت، بە مەست بوون خراپتر دەبێت، لەبەر ئەوەی زۆربەی خەڵک ئەمەی دواییانن، بۆیە شەراب لە هەمووان حەرام کراوە.

ڕۆمی ڕوو لە هەموو ئامادەبووانی مەیخانە دەکات و پێیان دەڵێت: هاوڕێیانم مەی شەرابێکی بێ تاوان نییە، لەبەر ئەوەی خراپترین شت لەناوەوەمان فڕێ دەدات، لەو باوەڕەدام کە دەبێت لە شەراب دوور بکەوینەوەو نەیخۆینەوە، لەبیرتان بێت کە ناکرێت گلەیی لە مەی بکرێت لەسەر ئەو کردارەی کە مەیخۆر ئەنجامی دەدات، پێویستە هەموو تووڕەیی و ڕق و کینەیەک لە ناوەوەی

ئەلیف شافاک

خۆمان نەهێڵێن، لە دواییشدا هەرچی دەیەوێت با مەی بخواتەوە، ئەوەی نایەوێت با نەیخواتەوە، مافی ئەوەمان نییە کە ڕەفتاری خۆمان بەسەر کەسانی دیکەدا بچەسپێنین، زۆرلێکردن لە ئاییندا نییە. لاپەڕە ٣٥٠ چاپی عەرەبی ل٢٨٢ فارسی ل ١٥٧ ئینگلیزی.

* * *

عەلائەددین چاوەڕوانی دەرفەتێکی دەکرد تا بە باوکی بڵێت کیمیای بۆ داخوازی بکات، تا ببێتە هاوسەری، ئەگەر گوتیشی وەک خوشکت وایە، وەڵامی دەداتەوە کە پێوەندی خوێنیان لە نێواندا نییە، بەڵام کاتێک باوکی دەبینێت بە بوتڵێک شەراب دەگەڕێتەوە ماڵ، سەری سوڕدەمێنێ و پێی دەڵێت: وات لێهات ئەی مەولانای مەزن؟ بەو پیرییە مەی دەخۆیتەوە؟!

لەوکاتەدا شەمس پەیدا دەبێت و بە عەلائەددین دەڵێت: کە بەڕێزەوە قسە لەگەڵ باوکت بکە، من پێم گوت بچێتە مەیخانە، دەتوانین قسە لەگەڵ یەکتر بکەین، ئەگەر تووڕەبیت بینابیت نەگرێت، ئینجا باسی ئەم ڕێسایەی بۆ دەکات: (ڕێسای ٣١) ئەگەر دەتەوێت باوەڕت بەهێز بکەی، پێویستە لە ناوەوەی خۆت نەرمونیان بیت، چونکە بۆ تۆکمەبوونی بڕوات وەک شاخێک پێویستە دڵت سووک و سادە بێت وەک پووشەڵەیەک. هەموو کەسێک دەتوانێت فێری دڵنەرمی بێت، ئەگەر تووشی ڕووداوێک، یان نەخۆشییەک بیت، یان زیانێکت پێ بکەوێت، ئەم ڕووداوانە فێرمان دەکەن چۆن کەمتر خۆویست بین و زیاتر حەکیمانە و دڵسۆزانە بیر بکەینەوە، هەرچەندە ئێمە فێر دەبین چۆن بە چاوێکی دادپەروەرانە سەیری شتەکان بکەین، بەڵام کەسانێکیش هەن دڵیان ڕەقە و زیاتر فێری توندوتیژی دەبن. ئەو هۆکارەی کە وات لێ دەکات زیاتر لە ڕاستی نزیک بیتەوە، ئەوەیە کە دڵت فراوان بکەی، تا هەموو مرۆڤایەتی لەباوەش بگریت و ئەو دڵە ببێتە ڕووبەرێکی فراوانی خۆشەویستی. لاپەڕە ٣٥٣ چاپی عەرەبی ٢٨٢ فارسی ١٥٨ ئینگلیزی

کاتێک شەمس و ڕۆمی لە کۆڕی مەستبووندان شەراب دەخۆنەوە، ڕۆمی دەڵێت: کۆت و بەندە ئایینییەکان گرنگن، بەڵام پێویستە نەبنە قەدەغەکراوەکان. دواتر شەمس باسی ڕێسای سی و دوو دەکات: (ڕێسای ٣٢) پێویستە هیچ شتێک بەربەستی نێوان تۆ و خواوەند نەبێت، نە گەورە زانایانی ئایینی و قەشە و کاهینەکان، یان هەر ڕێنیشاندەرێکی ئایینی دیکە و گەورەپیاوە ڕوحانییەکان، تەنانەت بیروباوەڕی خۆشت. متمانەت بە بەها و پرەنسیپەکانی خۆت هەبێت، بەڵام بەسەر خەڵکانی دیکەدا مەیانچەسپێنە، ئەگەر تۆ دڵی کەسانی دیکەت شکاند، خاوەن هەر باوەڕێکی ئایینی بیت، ئەوە باوەڕێکی باشت نییە. لاپەڕە ٣٥٦ چاپی عەرەبی ٢٨٧ فارسی ١٦٠ ئینگلیزی.

دواتر شەمس بە ڕۆمی دەڵێت: لە بتپەرستی بە هەموو جۆرەکانییەوە دووربکەوە، لەبەر ئەوەی بینینت لێڵ دەکات، باخواوەند بەتەنیا ڕێنوێنیت بکات، هاوڕێکەم فێری ڕاستی بە، بەڵام ئاگاداربە کە ئەو ڕاستییانەی لات دروست دەبن، نەبنە ڕاستی کۆنکریتی.

* * *

گوڵی بیابان دەچێتە ماڵی ڕۆمی و بەدوای شەمسدا دەگەڕێت، سەرەتا کە کیرای خێزانی ڕۆمی دەیبینێت ئەم ئافرەتە بەم شێوەیە خۆی پێشکەش دەکات: من ئافرەتێکی لەشفرۆش بووم، ئەو شوێنە پیسەم بە جێ هێشتووە، چل جاران خۆم شوشتووە، چل جاران نوێژم کردووە، سوێندم خواردووە کە واز لەپیاوان بهێنم و نەهێڵم تخونم بکەون، لەمە بەدوا ژیانم بۆ خواوەند تەرخان دەکەم.

کیرا هەواڵی هاتنی ئەو ئافرەتە بە ڕۆمی دەگەیەنێت، شەمس دەزانێت گوڵی بیابانە، دەڵێت بابێتە ژوورەوە، کیرا پێی دەڵێت: بەڵام خەڵک چیمان پێ دەڵێن ئەگەر

ئافرەتێکی وا بێتە بنمیچی ماڵەکەمان؟ شەمس وەڵامی دەداتەوە دەست بۆ ئاسمان بەرزدەکاتەوە: ئێمە هەموومان لەژێر یەک بنمیچدا ناژین؟ پاشا و گەدا و پاکیزە و لەشفرۆش، هەموومان لەژێر یەک ئاسماندایین. کیرا هەست دەکات شەمس بۆ هەموو پرسیارەکان وەڵامی ئامادەی هەیە.

کاتێک گوڵی بیابان دێتە ماڵی ڕۆمی، شەمس دڵخۆشی خۆی پێ ڕادەگەیەنێت، بەڵام ئەو ئافرەتە لە خاوەن لەشفرۆشخانەکە دەترسێت کە وازی لێ نەهێنێت، ئەو کاتە شەمس پێی دەڵێت: عەقڵت ساف بکە کچەکەم، ئەو ڕێسایەت لەبیر بێت: (ڕێسای ٣٣) هەرچەندە مرۆڤ لەم جیهانەدا تێدەکۆشێت بۆ بەدیهێنانی ئامانجێکی گرنگ، بەڵام بەمردنی، هەموو شتێک لە دوای خۆی بەجێ دەهێڵێت، تۆ کە لە نەبوونییەوە ئامانجت گەیشتنە بە قۆناغێکی باڵا، لەو ژیانەدا تەنک و بەتاڵ وەک ژمارەی سفر بژی، ئێمە جیاوازیمان لەگەڵ مەنجەڵدا نییە، جوانکاری دەرەوە نا، بەڵکو بەتاڵی-بۆشایی ناوەوەمان وامان لێ دەکات کە بەهێز بین، هەروەک ئەمە، هۆشیاری بە نەبوونی، نەوەک ئەوەی هەوڵی بەدیهێنانی دەدەین، وامان لێ دەکات کە بەردەوامی بە ژیان بدەین.لاپەڕە ٣٨٤ عەرەبی ١٧٢ ئینگلیزی ٣١٠ فارسی.

گوڵی بیابان لەلایەن شەمسی تەبریزی و ڕۆمی پێشوازی لێ دەکرێت و لای خۆیان دەیهێڵنەوە، کیرا شوێنی حەوانەوەی لە ماڵەوەی خۆیان پێ نیشان دەدات و دەگەڕێتەوە. شەمس پێی دەڵێت: دەبێت بەیانی ئامادەی ئەو سەمایە بیت کە پێشکەشی دەکەین. کیرا سەری سوڕدەمێنێ و پێی دەڵێت: چ سەمایەک؟

-سەمایەکی ڕوحی کە پێشتر نەتبینیوە، ئەم سەمایە سەمای دەروێشەکانە و پێی دەگوترێت (سەماع)، پێشوازی لەهەر کەسێک دەکەین کە بێتە ناو ئەو سەمایە، ئەوانەی خولیای خۆشەویستی خواوەندیان هەیە. لاپەڕە ٣٨٥ چاپی عەرەبی

سوڵتان وەلەدی کوڕی ڕۆمی باسی ڕۆژی نمایشکردنی سەماکە دەکات و دەگێڕێتەوە کە شەمس گوتوویەتی: جوانی لە چاوی تەماشاکارانەوەیە، خەڵک هەمووی سەماکە دەبینن، بەڵام هەر کەسێک بە جۆرێک دەیبینێ، کەواتە نیگەرانی بۆ چییە؟ هەندێک حەزی لێ دەکەن، هەندێکی دیکە حەزی لێ ناکەن و خۆشیان ناوێت.

سوڵتان وەلەد بە شەمس دەڵێت: من دەترسم کەس ئامادەی نمایشی سەماکە نەبێت.

- نیگەران مەبە، لەوانەیە خەڵکانێکی ئەم شارە منیان خۆش نەوێت، تەنانەت باوکیشتیان خۆش نەوێت، بەڵام ناتوانن فەرامۆشمان بکەن، فزوڵیان وایان لێ دەکات، کە ئامادە بن. لاپەڕە ٣٨٦ چاپی عەرەبی

بەڵام ئێوارەکەی کاتی نمایشکردنی سەماکە هۆڵەکە پڕ خەڵک دەبێت، پادشا کەیخەسرەو لەگەڵ ڕاوێژکارانی لە پێشەوە دادەنیشن.

سەرەتا دەنگی مۆسیقای نای دێت، دوای ماوەیەک بەرە بەرە دەنگەکە کەم دەبێتەوە و نامێنێت، ڕۆمی دەردەکەوێت و بەخێرهاتنی ئامادەبووان دەکات، دواتر شەش دەروێشی خۆی بەدوایدا دێن، کە بەرگێکی سپی درێژیان لەبەردایە، دەستیان لەسەر سنگیانە، بۆ ڕۆمی دەچەمێنەوە، تا بەرەکەتی لێ وەربگرن. مۆسیقای نای دەست پێ دەکاتەوە، هەریەکەیان بەدەوری خۆیدا دەسووڕێتەوە، لای خوارەوەی کراسەکەی بەریان (کە وەک تەنوورە وایە) وەک گوڵی لۆتس دەکرێنەوە، بەخێرایی بە دەوری خۆیاندا دەخولێنەوە، دەنگی ڕەبابە و دەف لەگەڵ نای تێکەڵ بەیەکدی دەبن، شەمس کە پۆشاکێکی ڕەشی لەبەرە، وەک بایەکی بیابان دێتە ناو سەماکە. سەرنجی خەڵک ڕادەکێشن و خەڵک پێیان سەرسام دەبن، دوای تەواوبوونی ساماکە ڕۆمی ڕوو لە ئامادەبووان دەکات و پێیان دەڵێت: ئەو سەمایەی دەروێشان پێی دەگوترێت (سەماع)، لەمە بەدوا هەموو دەروێشەکان لە هەموو زەمانەکاندا ئەم سەمایە دەکەن، دەستێکیان ڕووەو ئاسمانە و دەستێکی دیکەیان ڕووەو زەمین، هەر خاڵێکی خۆشەویستی کە لە خواوەندەوە بەدەستی دەهێنین، بەڵێن دەدەین کە بەسەر هەموو خەڵکدا دابەشی دەکەین و دەیبەخشینەوە. لاپەڕە ٣٨٩ چاپی عەرەبی

پاشا کەیخەسرەو کە دڵخۆشییەکی زۆری پێوە دیارە، پێش ئەوەی شوێنەکە بەجێ بهێڵێت، کیسەیەک پارە فڕێ دەداتە شوێنی نمایشکردنی سەماکە، پارەکە هەمووی بەو شوێنەو بن قاچی خەڵکەکەدا بڵاو دەبێتەوە. ئەمە شەمس نیگەران دەکات و بە کارێکی نەشیاو و شوورەیی دەزانێت، لەبەر ئەوە بە پادشا کەیخەسرەو دەڵێت: ئێمە بۆ پارە سەما ناکەین، سەماع سەمایەکی ڕوحییە، تەنیا لە پێناوی خۆشەویستی خواوەندا دەیکەین، لەبەر ئەوە ئەی خاوەن شکۆ پارەکەت لەگەڵ خۆت بەرەوە، پارەکەت

بۆ ئێرە سوودی نییە. لاپەڕە ٣٩١ چاپی عەرەبی
ئەم قسەیە پادشا کەیخەسرەو ڕیسوا دەکات و بە تووڕەیی شۆێنەکە بە جێ دەهێڵێت.

* * *

شەمس لە بارەی سەماکەوە (سەماع)دەدوێت، ئەوانەی دەمارگیر و ئاسۆی بیرکردنەوەیان تەسکە دەڵێن سەماکردن حەرامە، بەڵام من دەڵێم کە خواوەند مۆسیقای بە هەموو شێوەکانییەوە پێ بەخشیوین، چۆن لێمانی حەرام دەکات. ئەی نابینن هەموو سروشت گۆرانی دەڵێت؟ هەموو شتێک لەم گەردوونەدا بە ڕیتم دەجووڵێتەوە، لێدانەکانی دڵ، شەقەی باڵی باڵندەکان، هەڵکردنی با لە شەوانی گەردەلوولاوی، دەنگەکانی لێدانی چەکوشی ئاسنگەر، ئەو دەنگانەی کە لە ناو ڕەحمی دایکی دەوری کۆرپەلە دەدەن. هەموو ئەمانە نەغمەیەک دەڵێن، سەمای دەروێشەکانیش ئەڵقەیەکە لەو زنجیرە هەمیشەییەی هۆرمۆنی گەردوون. هەروەک چۆن ئاوی دەریا هەموو زەریای لە ناوەوەی خۆی هەڵگرتووە، سەمای ئێمەش ڕەنگدانەوەی نهێنییەکانی گەردوون و داپۆشینەکانیەتی. چەند کاتژمێرێک پێش ئەوەی سەماکە دەست پێ بکات، من و ڕۆمی چووینە ژوورێکی هێمن و خەریکی لێوردبوونەوەکانمان بووین، دواتر شەش دەروێش هاتنە لامان، دەستنوێژمان شوشت و هەموومان بەیەکەوە نوێژێکی جەماعیمان کرد، دواتر پۆشاکەکانمان پۆشی، هەر ڕەنگێک لە پۆشاکەکانمان مانای خۆی هەبوو، ڕەنگێکی سادەمان هەڵبژارد کە ڕەنگی زەوی بێت، کڵاوە ڕەنگ عەسەلییەکانمان کێلی قەبرمان بوون، تەنوورەسپییەکەمان کفنمان بوون، عەبای ڕەشیش هێمای قەبرە، سەماکردنەکەش هێمای ئەوەیە کە چۆن سۆفییەکان نەفسی خۆیان دەتاوێننەوە. سەماکە بەدەنگی نای دەست پێ دەکات.

بشنو از نی چون حکایت می کند
از جدایی ها شکایت می کند
ببیسە نەی چۆن بەسەرهات دەگێڕێتەوە
سکاڵا لە جیابوونەوە دەکات

شەمس لەو قسەیە پەشیمان نەبوو کە دوای سەماکە بە پادشا کەیخەسرەوی گوتبوو، بەڵام لەوە دڵتەنگ بوو کە ڕۆمی خستە بارودۆخێکی زۆر ئاڵۆزەوە، ڕۆمی ڕێز و حورمەتێکی زۆری لە لایەن خەڵکی قۆنییە هەبوو، بە تایبەتی پادشاکەی، بەڵام ئێستاکە ڕۆمی کەمێک لەبارەی ژیانی خەڵکی ئاسایی دەزانێت، کەلێنێکی گەورە لە نێوان خەڵک و دەسەڵاتداراندا هەیە. شەمس هەست دەکات ئێستاکە لەو شارەدا لە کۆتایی ژیانی نزیک دەبێتەوە.

هەموو خۆشەویستی و هاوڕێیاتییەکی ڕاستەقینە چیرۆکی وەرچەرخانێکی چاوەڕوان نەکراوە، ئەگەر دوای خۆشەویستی هەروەک خۆمان ماینەوە، دیارە وەک پێویست خۆشەویستیمان نەکردووە. بەهۆی شیعر و مۆسیقا و سەماوە تا ڕادەیەکی باش وەرچەرخانی ڕۆمی بەرەو کامڵ بوون چوون، چونکە زانایەکی توندڕەو بوو، حەزی بە شیعر نەدەکرد، تەنیا گوتاربێژێک بوو بۆ خەڵک، بەڵام ئێستا بووەتە شاعیر. شەمسیش لەوەرچەرخاندایە، لە بوونەوەرێکەوە بەرەو نەبوونی، لە قۆناغێکەوە بۆ قۆناغێکی دیکە، لە ژیانەوە بەرەو مردن دەچێت.

شەمس دەڵێت: هاوڕێیەتی من و ڕۆمی زۆر پیرۆز بوو، بەخششێک بوو خودا پێی بەخشیبووین، بەیەکەوە نەشونمامان کرد، دڵشاد بووین و گەشەمان کرد، هەر یەکەمان لەزەتمان لە هاوڕێیەتی یەکتر برد، ئێستاکە قسەکەی بابای زەمانم بەبیر هاتەوە، کە پێی گوتبووم، بۆ ئەوەی ئاوریشم بە دەست بهێنین، دەبێت کرمی ئاوریشم بمرێت، هەست دەکەم لە کۆتایی هاوڕێیەتی ڕۆمی دام، وەک ئاوێنە بۆ یەکتر وابووین، هەست بە دڵتەنگی

دەکەم، ئەو پەندە کۆنە هێشتا ڕاستە کە دەڵێت، لەو شوێنەی خۆشەویستی هەیە، دڵتەنگی و ناخۆشیش هەیە. لاپەڕە١٠٤٠.

بەشی پێنجەم: نەبوون(بەتاڵ)

ئەو شتانەی کە لەمیانەی نائامادەییدا هەن

The Void,

THE THINGS THAT ARE PRESENT THROUGH THEIR ABSENCE

تەمووزی ١٢٤٦ قۆنییە

ڕۆمی بە پەلە و هەناسەبڕکێوە دەچێتە لای سوڵتان وەلەدی کوڕی و هەواڵی ڕۆیشتنی شەمسی پێ ڕادەگەیەنی. ئەم هەواڵە تاڕادەیەک کوڕەکەی دڵخۆش دەکات، چونکە هاتنی شەمس نیگەرانییەکی خستبووە ناو ژیانیان، باوکی بەهۆی ئەوەوە دوژمنێکی زۆری بۆ پەیدابوو، حەزی دەکرد بارودۆخەکە بگەڕێتەوە پێش ئەو کاتەی شەمس هاتبووە ناو ژیانیان.

ڕۆمی وەک ئەوەی ناوەوەی کوڕەکەی خوێندبێتەوە پێی دەڵێت: ئەوەت لەبیر نەچێت کە شەمس لای من مانای زۆری هەیە، من و ئەو یەک شتین، مانگ دوو لایەنی هەیە، لایەنی ڕووناکی و لایەنی تاریکی، شەمس لایەنی ڕووناکی منە، بۆیە داوات لێ دەکەم کە بەدوایدا بگەڕێی و بۆم بگەڕێنیتەوە، ئەگەر دۆزیتەوە پێی بڵێ کە ڕۆیشتنی غەمباری کردووم، پێی بڵێ ڕۆیشتنی ئەو دەمکوژێ.

سوڵتان وەلەد بەڵێن بە ڕۆمی باوکی دەدات کە شەمس بدۆزێتەوە و بۆی بگێڕێتەوە. لەکاتی گەڕانی بەدوای شەمسدا، بۆی دەردەکەوێت کە خەڵکانێکی زۆری شاری قۆنییە شەمسیان خۆش دەوێت، سەری لەمە سوڕدەمێنێت، ئەو کەسانەی کە ئەو نەیدەبینین، کەسە پەراوێزخراوەکانی شار، شەمس زۆر هاوکاری کردبوون.

دوای ئەوەی سوڵتان وەلەد لە شاری قۆنییە شەمس نادۆزێتەوە، دەچێتە دیمەشق، لەوێ دەیدۆزێتەوە و لەگەڵ خۆی دەیگێڕێتەوە بۆ شاری قۆنییە.

لە غیابی شەمسدا ڕۆمی زۆر دڵتەنگ و نیگەران دەبێت، بە شیعر خەمەکانی دووری شەمس دەردەبڕێت، دوای ڕۆیشتنی هەموو کاتی خۆی بە تەنیا لە کتێبخانەکەیدا بەسەر دەبات. هەمیشە بیر لە شەمس دەکاتەوە. قسەکەی ئەوی بەبیر دێتەوە کە پێی گوتبوو ڕۆژانێک دادێ دەبیتە دەنگی خۆشەویستی.

ڕۆمی لەگەڵ خۆیدا بیر دەکاتەوە، هەر ڕووداوێک کە ڕوودەدات، گەورە بێت، یان بچووک، هەر ناخۆشییەک کە بەسەرمان دێت، ئەمانە هەمووی لایەنێکە لە پلانێکی پەروەردگار کە دەبێت ڕووبدەن. هەوڵ و کۆشش و موجاهەدەکردن ڕەگوڕیشەی لە نەفسی مرۆڤایەتیدا داکوتاوە، لەبەر ئەوە خواوەند لە قورئانی پیرۆزدا فەرموویەتی: (سنريهم ايتنا في الافاق وفي انفسهم حتى يتبين لهم انه الحق اولم يكف بربك انه على كل شئ شهيد) سورەتی فصلت ئایەتی (٥٣). هیچ شتێک لە تەدبیری خواوەندا ڕێکەوت نییە. لەبەر ئەوە ڕێکەوت نەبوو کە دوو ساڵ لەمەوبەر شەمس ڕێگای لێ گرتم و پرسیارەکەی لێ کردم. ئەو خۆی پێی گوتم من بە بایەک نەهاتووم تا بەبایەک بڕۆم، ئینجا ئەو چیرۆکەی بۆ گێڕامەوە: سۆفییەکی گەورە هەبوو، زۆر زانا بوو، بەڵام تەنیا یەک قوتابی هەبوو، ئەم قوتابییەی حەزی دەکرد خەڵک زۆر لە دەوری مامۆستاکەی کۆ ببنەوە، تا هەست بە گەورەیی ئەو بکەن، ئەم داواکارییە لە مامۆستاکەی دەکات و پێداگیری دەکات،ئەویش قبووڵی دەکات، ڕۆژێک مامۆستاکە دەچێتە بازاڕ و دەبینێت شیرینییەک لە شێوەی باڵندە دروست کراوە، فوویەکی لێ دەکات وەک باڵندە دەفڕێت، خەڵک هەمووی پێی سەرسام دەبن و بەدوای دەکەون، دواتر خەڵکانێکی زۆر دەبنە قوتابی ئەو، قوتابییەکەی یەکەم بەزۆربوونی قوتابی مامۆستاکەی نیگەران دەبێت، چونکە مامۆستاکەی دەرفەتی خۆتەرخانکردنی بۆ ئەو کەم دەبێتەوە، داوا لە مامۆستاکەی دەکات ئەو قوتابییە زۆرەی کە هەیەتی لەلای خۆی دەریانبکات، مامۆستاکەی ئەم جارەشیان بە گوێی دەکات. ڕۆژێک لە کاتی وانە گوتنەوەدا مامۆستاکە بایەکی لێ بەردەبێتەوە، هەموو قوتابییەکان مامۆستاکەیان لەبەرچاو دەکەوێت و بەجێی دەهێڵن، تەنیا قوتابییەکەی یەکەمی نەبێت، مامۆستاکەشی لێی دەپرسێت لەبەرچی ئەو ماوەتەوە بە جێی نەهێشت؟ قوتابییەکەش وەڵامی دەداتەوە و پێی دەڵێت: من بەبایەک نەهاتووم تا بەبایەک بڕۆم. لاپەڕە ٤١٧ عەرەبی، ل ٣٣٤ فارسی

ڕۆمی دەڵێت: شەمس هەر ڕەفتارێکی کە لەگەڵ مندا کردوویەتی بۆ ئەو مەبەستە بووە تا بە پلەی کەماڵ بگەم، بەڵام خەڵکی ئەم شارە هەرگیز لەوە نەگەیشتوون، ئەو

مەبەستی خۆی هەبوو لە ورووژاندنی مەسەلەکان، قسە و حیکمەتی وای دەگوت گوێچکەی ئاسایی پێی کفر بوو، لەبەر ئەوە خەڵکەکە تووشی شۆک بووبوون و ڕقیان لێ دەبووەوە، هەموو کتێبەکانمی خستە ناو ئاو، ناچاری کردم هەموو ئەوەی دەمزانی لەبیریان بکەم، ڕەخنەی لە شێخ و زاناکان دەگرت، خەڵکێکی کەم دەیانزانی شەمس دەریاوانێکە لە زانستی تەفسیرکردن، شارەزاییەکی باشی لە کیمیا و جادوو و فەلەک و لاهووت و فەلسەفە و لۆجیک هەبوو، بەڵام ئەو زانستانەی لە چاوانی نەزانان دەشاردەوە، هەرچەند زانایەکی گەورە بوو، بەڵام وەک دەروێشێکی سادە هەڵسوکەوتی دەکرد، دەرگای ماڵەکەمانی بۆ ئافرەتێکی لەشفرۆش والا کرد و کردی بەهاوبەشی ژیانمان، داوای لێ کردم بچمە مەیخانە و لەگەڵ سەرخۆشان تێکەڵ ببم، جارێکیان داوای لێ کردم لەبەرانبەر مزگەوت سواڵ بکەم، ناچاری کردم لەبەر دەرگای مزگەوت شوێنی گەدایەکی نەخۆش بگرمەوە. سەرەتا لە خەڵکانی پێ سەرسام بووم دووری خستمەوە، دواتر لە دەستە و تاقمی دەسەڵاتداران. وای لێ کردم لەگەڵ خەڵکی سادە و ساکار تێکەڵ بم، بەهۆی ئەوەوە خەڵکانێکم ناسی کە پێشتر نەمناسیبوون. شەمس بڕوای وابوو کە پێویستە هەموو ئەو بتانە تێک بشکێنرێت کە بەربەستن لە نێوان بەندە و خوادا، لەو بتانەش نێوبانگ و ماڵ و موڵک و پلەوپایە، تەنانەت تا زێدەڕۆیی ئایینیش. شەمس لەو هەموو کۆتوبەندانە ڕزگاری کردم کە ژیانیان بەندکردبووم، پێویستە هەموو ئەو ڕێسا و یاسایانە تێک بشکێنرێت تا هەموومان لەبەرانبەر یەکدا بێن و ببینەوە یەک، ئەو کات تەنیا یەک عەشق دەمێنێت، کە ئەویش عەشقی خودایە.

شەمس لای وابوو من بە قۆناغێک تێدەپەڕم کە قۆناغی ئەزموون و هەڵەیە، خەڵکانێکی زۆر پێم سەرسام بوون، بەڵام ئێستا لەو هەستە دەربازم بووە، کە پێویستم بە خەڵکانی سەرسام بوو لە دەوروبەرم هەبێت. بەرە بەرە شەمس نێوبانگی زڕاندم و تێکی شکاندم، بەهۆی ئەوەوە لە بەهای شێتی گەیشتم، تامی تەنیایی و دەستەوەستانی و گۆشەگیری و دواتریش تامی ئازارم کرد. ئەگەر ئەو ئازارە بەشێک بێت لە تاقیکردنەوە و ئەزموون، بەڵام ئێستاکە تاکە هیوام بەدەستهێنانەوەی شەمسە، ئامادەم واز لە کتێبەکانم بهێنم کە زۆر خۆشەویستن لەلام، واز لە گوتاربێژی و خێزان و ماڵ و موڵکم،تەنانەت ناو و شوورەتم بهێنم، لە پێناو بینینی ڕوخساری ئەودا. چەند ڕۆژێکە کیرای خێزانم پێم دەڵێت: بەزۆر بوویتە شاعیر، هەرچەندە من پێشتر زۆر گرنگیم بە شیعر نەدەدا، خەریکە شیعر لەدەمم دەبارێت، بەڕاستی بوومەتە شاعیر، پادشای زمان، بەڵام ڕاستییەکەی ئەم شیعرانە هیچ پێوەندیان بەمنەوە نییە، من تەنیا هۆکارێکم بۆ گواستنەوەی ئەو وشانەی خراونەتە سەر زارم. وەک پێنووسێک کە فەرمانی نووسینی پێ دەکرێت کە بنووسێت، یان ئەو نایەی کە نۆتەیەکی مۆسیقی پێ دەژەنرێت، منیش هەروا، ئەوە دەکەم کە پێویستە لەسەرم بیکەم. ئەی شەمسی مەزن لە کوێی. ڕووناکی بینایی، دەرمانی دەردەکانم خۆری تەبریزی لە کوێیە؟ لاپەڕە ٤١٩ عەرەبی لا٣٣٦ فارسی

* * *

لە نیسانی ١٢٤٧ دوای نۆ مانگ لە کۆچکردنی شەمس و جێهێشتنی شاری قۆنییە، سوڵتان وەلەد لە دیمەشق دەیدۆزێتەوە. شەمس دەڵێت: لە ژێر ئاسمانێکی سافی شیندا لەگەڵ گاورێک کە ناوی فرانسیس بوو، یاری شەترەنجم دەکرد، ئەو گاورە بە ئاسانی و زوو تووڕە نەدەبوو، پیاوێک بوو لە مانای خۆبەدەستەوەدان و تەسلیم بوون بە خوا گەیشتبوو، ئیسلام واتە ئاشتی ناوەوەی مرۆڤ، ئەم وشەیە لە خۆبەدەستەوەدان و تەسلیم بوون بە قاپی خواوە هاتووە، لەبەر ئەوە فرانسیس زۆر لەو کەسانەی بەناو موسڵمان بوون موسڵمانتر بوو.

ڕێسای سی و چوار دەڵێت: (ڕێسای ٣٤)تەسلیم بوون بە ڕەزای هەق، مانای لاوازی و کڵۆڵی مرۆڤ نییە، مانای باوەڕبوون بە قەزاوقەدەر و دەستەوەستانی مرۆڤ نییە، بەڵکو ڕێک پێچەوانەی ئەمانەیە. لەبەر ئەوەی هێزێکی ڕاستەقینە لە تەسلیمبووندا هەیە، کە هێزێکی هەڵقوڵاوە لە ناوەوەی مرۆڤ. ئەوانەی لە ژیاندا تەسلیمی گەوهەری خودایی و ڕەزای هەق دەبن، هەست بە دڵنیایی و ئاشتی دەکەن، تا لەو کاتەشدا کە جیهان تووشی پەشۆکاوی و ئاژاوەگێری دەبێت.لاپەڕە ٤٢٠ عەرەبی ٣٧ فارسی

شەمس خەریکی گەمەی شەترەنجەکەیە لەگەڵ فرانسیس، وەزیر دەجووڵێنێت تا بەرانبەرەکەی ناچار بکات پادشا بگوێزێتەوە شوێنێکی دیکە، بەڵام فرانسیس بە بڕیارێکی خێراو ئازایانە قەڵا دەجووڵێنێت، ئەو کاتە شەمس هەست دەکات، کە یارییەکە

دەدۆڕێنێت، کە سەر بەرزدەکاتەوە سوڵتان وەلەد دەبینێت کە بەدوایدا دەگەڕێت.

سوڵتان وەلەد عەودالی باوکی بە شەمس ڕادەگەیەنێت و داوای لێ دەکا بگەڕێتەوە قۆنییە، شەمس کە ئەم داواکارییەی لێ دەکرێت چەندان بیر و بۆچوون بە مێشکیدا دەگوزەرێ، نەفسم بۆ ئەوە ناچێ بگەڕێمەوە ئەو شوێنەی کە خەڵکەکەی زۆر پێم ڕازی نین، گوێ بەم داواکارییە نادەم و من ئەرکی خۆم بە جێ گەیاندووە، پێویست ناکات بگەڕێمەوە قۆنییە، قسەی بابای زەمانم بە یاد هاتەوە، زۆر مەترسیدار بوو، کە پێی گوتبووم: ئەگەر گەڕایتەوە ئەو شارە جارێکی دیکە بە سەلامەتی لێی دەرناچی. حەزدەکەم بەردەوامی بە گەشتەکانم بە دنیادا بدەم، خەڵکی دیکە ببینم، دیمەشقم خۆش دەوێت، دەمەوێت وەرزێکی دیکە تێیدا بمێنمەوە، گەشتکردن زۆر جاران بۆ شوێنێکی نوێ مرۆڤ تووشی دڵەڕاوکێ و تەنیایی و ترس دەکا، بەڵام من لە خەڵوەتیدا خواوەندم لەگەڵدایە، لەبەر ئەوە هەست بەخۆشی و بەختەوەری دەکەم. سەرەڕای ئەمانە من قۆنییەم خۆش دەوێت، زۆر پەرێشانی دیداری ڕۆمیم، چی بکەم لە شوێنێکی دیکە کە ڕۆمی لێ نەبێت، ڕۆمی لە کوێ بێت دڵی من لەو شوێنەیە.

لەو کاتەی شەمسی تەبریزی خەریکی ئەو بیرکردنەوانەیە و یاری شەترەنج دەکا، پادشاکەی دەجوولێنێ، فرانسیس واقی وڕدەمێنێ کە دەزانێ یارییەکە دەدۆڕێنێ. شەمس دەڵێت: ژیان وەک گەمەی شەترەنجە، دەبێ هەندێ جووڵە بکەی تا گەمەکە ببەیتەوە، هەندێک جووڵەی دیکەش ئەنجام دەدەی کە پێویستە لەسەرت ئەنجامی بدەی.

دواتر شەمس بە سوڵتان وەلەد دەڵێ: با بۆ دواجار ئاوابوونی خۆر لە دیمەشق ببینم، بەیانی زوو بە ڕێ دەکەوین. لەو کاتەدا کە شەمس ڕوو لە فرانسیس دەکا تا بەردەوام بن لە گەمەی شەترەنج، فرانسیس بە ڕوویەکی سەرکەوتووانە پێی دەڵێت: ئاگادار بە کش و مات.

دوای گەڕانەوەی شەمس بۆ قۆنییە و شادبوونەوەی بە ڕۆمی، ئەمە دەبێتە هۆی ئەوەی کە ڕۆمی هەست بە شادی و بەختەوەرییەکی زۆر بکا، بەڵام دواتر نیگەرانی جیابوونەوەی لە شەمس دایدەگرێت.

ڕوحی جەوهەرەی خێزانی کۆچکردووی ڕۆمی دێتە لای کیمیا و پێی دەڵێ کە تۆ دەتوانی ڕۆمی لەو نیگەرانییە ڕزگار بکەی، شوو بە شەمس بکە تا لەو شارە سەقامگیر بێت و ڕۆمی بە جێ نەهێڵێ، ئەمەش وا لە کیمیا دەکا کە خۆی بە ڕۆمی بڵێ کە حەز دەکا ببێتە هاوسەری شەمس، ڕۆمیش هەرچەندە عەلائەددینی کوڕی داوای هاوسەرێتی لەگەڵ کیمیا لێ کردبوو، بەڵام بەرهەڵستی خواستنی کیمیا ناکا و پێی ڕازی دەبێت، کیرا یەکەمین کەسێک دەبێت کە کیمیا ئەم هەواڵەی پێ دەڵێ.

ڕۆژێک پێش گواستنەوە، کیرا لە چێشتخانەدا خەریکی دروستکردنی نانێکی شیاو دەبێ بۆ میوانانی بووک گواستنەوە، بە بێ ئەوەی ئاگاداری خۆی بێ لە هەویری بەردەستیدا پەیکەرێکی شێوەی دایکە مریەمە دروست دەکا، بە چەقۆیەکەی بەردەستی کراسە درێژەکەی بۆ دروست دەکا. لەو کاتەدا شەمس بەسەریدا دێ و دەیبینێ و پێی دەڵێت: ئەمە مریەمەیە؟ بەڕاستی جوانە! زۆر پەرۆشی دایکە مریەمەی؟

– ماوەیەکی زۆرە من بوومەتە موسڵمان، من ئێستا ئافرەتێکی موسڵمانم.

– لەوانەیە پرسیار بکەی بۆچی ڕەمزی مێیایەتی وەک مریەمە لە ئیسلامدا نییە؟ بە دڵنیاییەوە ئەم ڕەمزە لە ئیسلامیشدا هەیە، حەزرەتی عائیشەمان هەیە، حەزرەتی فاتیمەمان هەیە، بەڵام لەوانەیە پێت وابێت ئەم مەسەلەیە جیاوازی تێدایە، بەڵام ڕێگام پێ بدە چیرۆکێکت بۆ بگێڕمەوە، چوار گەشتیاری یۆنانی و عەرەبی و فارسی و تورکی بە یەکەوە لە سەفەرکردن بوون، پارەیەکی کەمیان پێ بوو، دەبووایە تەنیا یەک شت هەڵبژێرن و بیکڕن، هەر یەکەیان گوتیان خواردنی ئەوان باشترین خواردنی دنیایە، فارسەکە گوتی ئەنغور، یۆنانییەکە گوتی ستافالیۆن، عەرەبەکە گوتی عەنەب، تورکەکەش گوتی ئوزوم، هەموویان مەبەستیان یەک شت بوو، بەڵام هیچ یەکێکیان لە زمانی ئەوی دیکەیان نەدەگەیشتن، مشتومڕێکی زۆریان لەم بارەوە کرد. تا سۆفییەک دەچێتە لایان و پێکیان دەهێنێت، بەو پارەیەی لای هەر چواریانە چەند بۆڵە ترێیەک دەکڕێت و دەیخاتە ناو قاپێک و دەیکوشێت و دەیکاتە شەربەتی ترێ، ئینجا داوایان لێ دەکات سەرپات و پەلکەکانی ترێیەکە بخەنە لاوە و شەربەتەکە بخۆنەوە. لەبەر ئەوە پێویستە گرنگی بە کرۆکی بەرهەمەکە بدرێت نەوەک پەلک و سەرپاتەکەی. ئەو کاتە هەر چوار گەشتیارەکە بە

مەبەستی خۆیان گەیشتن. گاورەکان و جوولەکەکان و ئیسلامەکان بەم چوار گەشتیارە دەچن، لە کاتێکدا لەسەر شێوازی دەرەکی مشتومڕیانە و ناوەرۆکیان فەرامۆش کردووە، بەڵام سۆفی بەدوای ناوەڕۆک و گەوهەرەکەدا دەگەڕێت، ئەوەی دەمەوێت پێت بڵێم ئەوەیە کە پێویست بە نیگەرانی ناکات خولیای دایکە مریەمەی، لەبەر ئەوە نابێت دەستبەرداری بێت، هەرچەندە ئافرەتێکی موسڵمانی، بەڵام هەر دەتوانی بە دایکە مریەمەوە پەیوەست بمێنیتەوە.

– نا نەخێر، وابزانم ئەمە کارێکی باش نییە.

– بۆچی کارێکی باش نییە؟ ئایینەکان هەموویان وەک رووبارەکان وانە، هەموویان لە دەریا دەکەنەوە، لەبەر ئەوەی دایکە مریەمە ڕەمزی بەزەیی و خۆشەویستی بێ مەرجە، ئەمە ڕەمزێکە بۆ هەمووان، وەک ئافرتێکی موسڵمان دەتوانیت بەردەوام بیت لە خۆشەویستی دایکە مریەمە، تەنانەت دەتوانی کچەکەشت ناوی مریەمی لێ بنێی.

لەدوای ئەم گفتوگۆیە، کیرا و شەمس بەیەکەوە سەیری وێنە دروستکراوەکەی مریەمە لە هەویر دەکەن، هەستی پاکی و هاوگونجانی دایاندەگرێت. ئەو کاتە کیرا هەست دەکات بە چاوی ڕۆمی شەمس دەبینێ، کە پیاوێکە خاوەن دڵێکی گەورەیە، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا گومانی ئەوەی هەیە کە پیاوێکی شیاو بێت بۆ هاوسەری کیمیا.لاپەڕە ٤٣١ عەرەبی

شەوی بووک و زاوایی شەمس دەچێتە لای کیمیا، بەڵام ناتوانێ کاری زاوایەتی لەگەڵ بووک بکات و داوای لێبوردنی لێ دەکا و دەیەوێ برِوات و بووکەکەی بە تەنیا جێ بهێڵێت، بەڵام کیمیا داوای لێ دەکات لای بمێنێتەوە، چونکە ئەگەر جێی بهێڵێت، خەڵک دەڵێن ئەو ئافرەتە کچ نەبووە، ئەو کاتە دەبێت هەموو ژیانی باجی شوورەیی بدات. شەمس پێی دەڵێت: چەسپاندنی ئەم ڕێسایە نادروستانە لەلایەن کۆمەڵگاوە بە سەر تاکەکاندا زۆر نیگەرانم دەکات، لەبەر ئەوەی ڕێسای شەرەف کە خودا چەسپاندوویەتی لەگەڵ ئەو ڕێسایەی شەرەف ناگونجێت کە مرۆڤەکان لەسەر خۆیان چەسپاندوویانە. پێویستە خەڵک گرنگی بەکاروباری خۆیان بدەن و خۆیان بە کاروباری خەڵکەوە سەرقاڵ نەکەن، ئینجا شەمس چەقۆیەک دەهێنێ و ناو لەپی دەستی ڕاستی بریندار دەکات و خوێنی لێ دەچۆڕێنێ و بە کیمیا دەڵێت: ئەم خوێنەیان نیشان بدەو دەمی خەڵکەکە بگرە، ناوت بۆ هەمیشە پاک دەمێنێتەوە. دواتر بۆی دەردەچێت، کیمیا بەدوایدا هاوار دەکات: تکایە چاوەڕوان بە مەڕۆ، ئێستا من بوومەتە خێزانی تۆ.

لەو کاتەدا شەمس هەست دەکا بەو هاوسەرگیرییەی هەڵەیەکی گەورەی کردووە، نەدەبووایە پیاوێکی وەک ئەو ژن بهێنێت، ئەو بۆ ژیانێکی جێگیر نەخوڵقاوە، ئەوەی زۆر نیگەرانی کرد، ئەو باجە بوو کە دای لە پێناو ئەو ڕاستییەی کە پێی گەیشت. دەیویست لە هەموو شتێک ڕابکا، نەک هەر لەو ماڵە و لەم هاوسەرگیرییە و لەو شارە، بەڵکو لەو جەستەیەی کە پێی بەخشراوە، بەڵام کاتێک ڕۆمی دەبینێ ناچار دەبێت بمێنێتەوە و بیر لە ڕۆیشتن نەکاتەوە. لاپەڕە ٤٤١ چاپی عەرەبی.

عەلائەددینی کوڕی ڕۆمی بەم هاوسەرگیریەی شەمس و کیمیا زۆر نیگەران دەبێت، بەڵام هەوڵدەدات بەسەر خۆی نەهێنێ، هەست دەکا شەمس ئەو ئافرەتەی لێ بردووە، کە ئەو بەنیاز بوو هاوسەرگیری لەگەڵدا بکا، بیر دەکاتەوە کە باوکی کیمیای کردووەتە قۆچی قوربانی شەمس، بەڵام دواتر سوڵتان وەلەد پێی ڕادەگەیەنێ کە کیمیا خۆی ویستوویەتی مێرد بە شەمس بکا، لەبەر ئەوەی خۆشی دەوێت.

سوڵتان وەلەد بە براکەی دەڵێت: تکایە براکەم با هەستەکانت بینایی نەگرن لە بینینی ڕاستییەکان، تۆ ئیرەییت بەرانبەر شەمس هەیە، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا دەتوانیت ئیرەییش بە شێوەیەکی باش لە پێناو ئامانجێکی بالا بەکار بهێنی. براکەم گوێ بگرە لەو ڕێسایەی عەشق، ڕێسای سی و پێنج کە دەڵێت: (ڕێسای٣٥) لەم جیهانەدا شتە لێک چووەکان و ڕێکخراوەکان نەشونمامان پێ ناکەن و بەرەو پێشەوەمان نابەن، بەڵکو ئەوە دژەکانن وامان لێ دەکەن بەرەو پێشەوە هەنگاو بنێین، لە ناوەوەی هەر یەکەماندا هەموو دژەکانی ئەم گەردوونە هەن، لەبەر ئەوە پێویستە لە سەرباوەڕداران ڕووبەڕووی ئەو کافرە بێ باوەڕییە ببنەوە کە لە ناوەوەیاندا پاڵکەوتووە، تا ئەو ڕۆژەی مرۆڤ دەگاتە قۆناغی کەمال، قۆناغی مرۆڤی نموونەیی، باوەڕ شتێک نییە جگە لە پرۆسەیەکی بەرەبەرەیی – تەدەڕوجی–، لەبەر ئەوە بوونی باوەڕ پێویست دەکات بەرانبەرەکەی–دژەکەی کفر(بێ باوەڕی) هەبێت. لاپەڕە ٤٤٤ چاپی عەرەبی ل٣٠٩ چاپی ئینگلیزی.

عەلائەددین بەو قسانەی براکەی دڵتەنگ دەبێت، چونکە دەزانێ قسەکانی شەمسی بۆ باس دەکا، بە تووڕەییەوە بە براکەی دەڵێت: بزانە من لەو قسانەی دەروێشان و سۆفییان بێزارم، چی وام لێدەکات گوێت لێ ڕابگرم، هەموو هەڵەی تۆ بوو، دەبووایە لە دیمەشق واز لە شەمس بهێنی، بۆچی گەڕاندتەوە ئێرە؟ ئەگەر بارودۆخەکە خراپتر بێت، ئەوە تۆ لێی بەرپرسیار دەبیت.

* * *

شەمس و کیمیا حەوت مانگ بەسەر هاوسەرگیرییان تێپەڕ دەبێ، بەڵام بۆ یەک جاریش شەمس وەک پیاوێک سەرجێی لەگەڵ کیمیا ناکا. زۆربەی کاتەکانیان بە قسە و خوێندنەوە بەسەر دەبەن، شەمس لەزەتێکی زۆری لە قسەکردن وەردەگرت، بە یەکەوە لەگەڵ کیمیا چەندان چیرۆکی عەشقی وەک قەیس و لەیلا و فەرهاد و شیرین و یووسف و زولەیخا و گوڵ و بلبلیان خوێندەوە. کاتێک لە خوێندنەوەی چیرۆکەکان دەبوونەوە، شەمس باسی چل ڕێسای سۆفییە موسڵمانە گەڕۆکەکانی دەکرد، ئەو چل ڕێسایەی بنەما سەرەکییەکانی ئایینی عەشقیان پێکدەهێنا.

کیمیا پەنا بۆ گوڵی بیابان دەبا تا بتوانێت لە سەرنجڕاکێشانی شەمس بۆ لای خۆی و سەرجێی لەگەڵکردنی یارمەتی بدات، هەرچەندە گوڵی بیابان ئەو هۆکارانەی بۆ دەستنیشان دەکا کە دڵی پیاوان بۆ لای ئافرەتان ڕادەکێشێ، بەڵام کاتێک کیمیا پەیڕەوی ڕێنماییەکانی ئەو دەکا و خۆی ئامادە دەکا و دەچێتە لای پیاوەکەی تووشی کارەساتێکی گەورە دەبێ، شەمس پاڵی پێوە دەنێت و پێی دەڵێت: کیمیا هیوا براوت کردم، تکایە وازم لێ بێنەو بە تەنیا جێم بهێڵە. ئەمە کیمیا تووشی شۆک دەکاو دواتر بە تەواوی لە شەمس دوور دەکەوێتەوە و نەخۆش دەکەوێ و لە ژوورەکەیدا پاڵ دەکەوێ و ئاگای لە دنیای دەوروبەری نامێنێت، هەست دەکات بەرەو نەبوونی دەچێت، هەموو ڕەنگەکانی لا دەبنە ڕەنگی سپی، هیچ کەسێک ناناسێتەوە و قسەکانی خەڵک وەکە پسە پس کردنێک دێنە بەر گوێی، لە دەریای نەبوونیدا مەلە دەکا، هەست دەکا ئەوە هەمان ئەو هەستەیە کە کەسێک زۆر بە قووڵی قورئان دەخوێنێتەوە و لە بێ کۆتاییدا مەلە دەکا. لاپەڕە ٤٥٩

* * *

سلێمانی سەرخۆش بە سەرخۆشی گوێی لە چەند کەسێک دەبێ پیلان بۆ کوشتنی شەمس دەگێڕن، وا دەزانێ خەون دەبینێ، بەڵام دواتر دڵنیا دەبێت کە کەمێک سەرخۆش بووە نەیتوانی کەسەکان بناسێتەوە کە باسی ئەو پیلانەیان کردووە. یەکسەر هەوڵ دەدا شەمس بدۆزێتەوە و هەواڵەکەی پێ ڕابگەیەنێت، بەڵام شەمس ئەو هەواڵەی زۆر لا ئاسایی دەبێت، وەک ئەوەی ئاگاداری پیلانگێڕانی کوشتنی خۆی بێت، لەبەر ئەوە بە هەواڵەکە ناشڵەژێ، لەبەر خۆی قسە دەکا..لا یصیبنا الا ما کتب الله لنا. دواتر باسی ڕێسای سی و شەش دەکا: (ڕێسای ٣٦)ئەم دنیایە لەسەر بنەمای ئاڵوگۆڕ خوڵقاوە، هەموو مرۆڤێک ئەگەر بەقەد گەردیلەیەک چاکەی کردبێ، پاداشت دەکرێت، ئەگەر بەقەد گەردیلەیەک خراپەی کردبێ، سزای خۆی وەردەگرێ، لە پیلانگێڕی و تەڵەدانانەوەی کەسانی دیکە مەترسە، ئەوەت لەبیر بێت ئەگەر کەسێک ویستی شتێکت بەسەر بهێنێ، ئەوە دیارە تەدبیری خوایە، لەبەر ئەوەی بەرنامەڕێژی گەورەی دنیا خودایە، گەڵای دارێک بە بێ ئاگاداری خودا جووڵە ناکا، بە تەواوی باوەڕت بەوە هەبێت کە هەموو شتێک خواوەند بە شێوەیەکی جوان ئەنجامی دەدا. لاپەڕە ٤٧٣، عەرەبی ٣٣٠ چاپی ئینگلیزی

لە ئازاری ١٢٤٨ بکوژ باس لە کوشتنی شەمس دەکا لە حەوشەی ماڵی ڕۆمی. شەمس بەو شەوە باراناوییە چرایەکی بەدەستەوەیە و دێتە ناو حەوشەکە وەک بڵێی بە بکوژەکەی بڵێ: ئەم شەو شەوێکی خۆشە، وا نییە؟ لە تەبریز مامۆستایەکم هەبوو فێری کردم هەموو شتێک کاتێکی دیاریکراوی هەیە، ئەمە ڕێسایەکە لە ڕێساکان: ڕێسای سی و حەوت دەڵێت: (ڕێسای ٣٧) کارەکانی خوداوەندا وەک کاتژمێرێکی دروست وایە، بۆ هەمووان بەو شێوەیە ڕێکخراوە کە هەموو شتێک لەسەر ڕووی ئەم زەمینە لە کاتی دیاریکراوی خۆیدا ڕوودەدات، هەر کەسێک کاتێکی دیاریکراوی هەیە بۆ خۆشەویستی و کاتێکی دیاریکراویشی هەیە بۆ مردن. لاپەڕە ٤٧٧ عەرەبی، ل٣٧٨ فارسی، ل٣٣٣ چاپی ئینگلیزی

بکوژەکە گوێی لەو قسانەی شەمس دەبێت، وا دەزانێ کە قسە لەگەڵ ئەودا دەکا، پێی سەیرە چۆن ئەوی بینیوە! بەبیریدا دێت کە باسی جادوویی شەمسیان دەکرد، دواتر هێرش دەکاتە سەری و دەستی خۆی لێ دەوەشێنی، لەو کاتە شەش کەسی دیکە پەیدا دەبن و هێرش دەکەنە سەر شەمس، تا وای لێ دێت بکوژەکە دەبێتە شاهێدێکی

بکوژەکانی شەمس لەلایەن ئەو شەش کەسەوە، بەڵام بکوژەکە دوا خەنجەر لەسەر دڵی شەمس دەدات و کۆتایی بە ژیانی دەهێنێت، پاشان تەرمەکەی دەخەنە ناو بیری حەوشەکەی ماڵی ڕۆمی و دواتر ڕادەکەن. ڕۆمی هەست بە تاوانەکە دەکا و دێتە حەوشەکە و لای بیرەکە هاوار دەکا: شەمسیان کوشت.

* * *

ئیلا کە دەستنووسی ئەم ڕۆمانە (کفرێکی شیرین- چیرۆکی شەمسی تەبریزی و مەولانا) دەخوێنێتەوە بۆ هەڵسەنگاندنی، دەکەوێتە ژێر کاریگەری ڕۆمانەکە و گۆڕانکاری بەسەر ژیانیدا دێت، لە ئافرەتێکی دڵ بە تاڵ کە هیچ خۆشەویستییەکی بۆ پیاوەکەی تێدا نییە، دەبێتە مرۆڤێکی دڵ پڕ خۆشەویستی و نووسەری دەستنووسی ڕۆمانەکە (عەزیز)ی خۆش دەوێت. لە کۆتایی خوێندنەوەی ئەم ڕۆمانەدا، بۆ دواجار لە چێشتخانەکەدا وەک پیشەی هەمیشەی، خواردن بۆ خێزانەکەی ئامادە دەکات و دەست دەداتە جانتاکەی کە پێشتر بۆ سەفەرکردن ئامادەی کردبوو، بەبێ ئەوەی ئاگاداری ئەندامانی خێزانەکەی بکاتەوە، ماڵەوە بە جێ دەهێڵێ و لە شاری قۆنییە سەفەر بۆ لای عەزیز دەکا. ئەو کاتەی دەست دەداتە جانتاکەی ئەو ڕێسایەی شەمسی تەبریزی بە بیر دا دێت: ڕێسای (٣٨) بە هیچ شێوەیەک ئێستاکە درەنگ نییە لە خۆت بپرسی: ئایا من ئامادەم ئەو ژیانە بگۆڕم کە تێیدا دەژیم؟ ئایا ئامادەم لە ناوەوە بگۆڕێم؟ تا ئەگەر تاکە ڕۆژێک لە ژیاندا مابێت وەک ڕۆژەکەی پێشوویەتی، لە هەر تەمەن و ساتێکدابین، هەر شتێک لە ژیانماندا ڕوویدات، دەتوانین سەر لەنوێ ژیانمان نوێ بکەینەوە، نابێت هیچ ڕۆژێکی ژیانمان بە ڕۆژێکی پێشووترمان بچێت، پێویستە لە هەر ئان و ساتێکدا لە هەموو هەناسەدانێکدا نوێ ببینەوە، بۆ ئەوەی ژیانێکی نوێ دەست پێ بکەین، پێویستە پێش ئەوەی کاتی مەرگمان بێت بمرین. لاپەڕە ٤٨٢ عەرەبی ٣٨١ فارسی، ئینگلیزی ل٣٣٦

* * *

عەلائەددین دەچێتە لای باوکی، دەیەوێت پاکانەی خۆی بکا و بێ تاوانی خۆی لە کوشتنی شەمس نیشان بدات، بەڵام دواتر پەڵە خوێنی سەر کراسەکەی شاهیدی هاوبەشیکردنی لە تاوانی کوشتنەکەدا دەدا، دواتر خۆی دان بە ڕاستییەکاندا دەنێت کە بووەتە ڕێ نیشاندەری بکوژەکە و لەگەڵ بیبرس و ڕاس واوی کە پاسەوانی لەشفرۆشخانەیەو کەسانی دیکە تاوانەکەیان کردووە. عەلائەددین باسی ئەوە دەکات کە هەر لەو کاتەی شەمس هاتووەتە ژیانی ڕۆمی باوکی خۆشەویستی هەموو ژیانی داگیر کردووە، دڵی بۆ هەموو ئایین و ئایینزاکان کردووەتەوە، هەر تەنیا بەرانبەر موسڵمانان نەرمونیان نییە، بەڵکو بەرانبەر گاور و جوولەکەکان، تەنانەت بتپەرستەکانیش نەرمونیانە، بازنەی خۆشەویستی ڕۆمی زۆر فراوان بووە، سەرخۆش و گەدا و ئافرەتانی لەشفرۆش و خەڵکە پەراوێزخراوەکانی بەخۆوە گرتووە، عەلائەددین وای بۆ دەچێت کە باوکی لەوانەیە لە بکوژانی دیکەی شەمس خۆش بێت، بەڵام تەنیا یەک کەس هەیە لەوانەیە خۆشی نەوێت، ئەویش کوڕەکەی عەلائەددینە. لاپەڕە ٤٨٥ عەرەبی

* * *

لە ئەیلوولی ١٢٤٨ سوڵتان وەلەد باسی ئەوە دەکات کە ڕۆمی باوکی، دوای کوشتنی شەمس زۆر غەمگین بووە، هەموو ئەو زێڕ و زیوانەی هەیبووە بەسەر سەرخۆش و بێ دایک و باوکان و ئافرەتانی لەشفرۆشی بەخشیوە، وازی لە هەموو ماڵ و موڵکی خۆی هێناوە، ڕۆمی دەڵێت: شەمس ڕۆیشت، منیش ڕۆیشتم، زانا و گوتاربێژ نەمام، بەرەو نەبوونی دەچم.

ڕۆژێک بازرگانێکی فێڵباز و درۆزن دەچێتە لای ڕۆمی پێی دەڵێت کە چەند ساڵ لەمەوپێش شەمسی ناسیوە، ئەو کاتەی لە بەغدا بووە، شەمس نەمردووە و لە ژیاندایە، لە شوێنێکی دوور لە هیندستان دەژی، چاوەڕوانی دەرفەتێک دەکا، تا دەرکەوێتەوە. ڕۆمی لێی دەپرسێت: لەبەرانبەر ئەو هەواڵە خۆش و مەزنەدا چی لێ دەوێت تا پێشکەشی بکا؟ ئەویش پێی دەڵێت: کە منداڵ بوو حەزی کردووە ببێتە دەروێش، بەڵام ژیان بەلایەکی دیکەیدا بردووە، ئێستا حەز بەوە دەکات کڵاو و پۆشاکی زانایەکی ئایینی بەناوبانگی وەک ڕۆمی هەبێت. ڕۆمی یەکسەر کڵاوە مەخمەلی و پۆشاکە گرانبەهاکەی خۆی لەبەر دەکاتەوە و پێی دەدات. سوڵتان وەلەد پرسیار لە باوکی دەکا کە بۆچی ئەو کڵاو و شمەکە گرانبەهایەی خۆی دایە ئەو پیاوە کە دەزانی قسەی ڕاست ناکا و درۆزنە؟

ڕۆمی وەڵامی کوڕەکەی دەداتەوە: وا دەزانیێ بەهای کڵاو و شمەکەکەم بەرانبەر بەهای درۆکەی ئەو کابرایەیە

که گوتی شەمس زیندووە؟ کوڕم ئەگەر ئەو کابرایە لە قسەکانیدا ڕاستگۆ بووایە کە شەمس زیندووە، ئەو کات هەموو ژیانی خۆم، ڕوحم پێشکەشی دەکرد. لاپەڕە ٤٨٧ عەرەبی

لە ٣١ی تشرینی یەکەمی ١٢٦٠ ڕۆمی دوا قسەی خۆی لەم ڕۆمانەدا دەکا، لەگەڵ تێپەڕینی کاتدا ئازار دەگۆڕێت و دەبێتە غەمگینی، غەمگینیش دەبێتە بێ دەنگی، بێ دەنگیش دەبێتە گۆشەگیرییەکی گەورە و فراوان، وەک ئۆقیانووسە تاریکەکان.ئەمڕۆ شازدە ساڵ بەسەر یەکەم دیدارم لەگەڵ شەمسدا تێپەڕ دەبێ، هەموو ساڵێک لەم ڕۆژەدا بۆ ماوەی چل ڕۆژ لە چل ڕێساکە ڕادەمێنم و هەموو ڕێساکان بە بیرخۆم دەهێنمەوە و لێیان ورد دەبمەوە، بەڵام لە عەقڵمدا جگە لە خولیای شەمسی تەبریزی، هیچی دیکەی تێدا نییە، شەمس وەک ڕۆژ وەک چرا سەرجەم خاڵە قووڵ و تاریکەکانی ڕوحم بە ڕۆشنایی خۆی ڕووناک دەکاتەوە.

کاتێک کەسێکت خۆش دەوێت و دواتر لەدەستی دەدەیت، تۆش وەک ئەو نابووت دەبی، وا بە خەیاڵتدا دێ کە ناتوانی بەردەوامی بە ژیانت بدەی، ڕۆشنایی ڕوحت کوژاوەتەوە و لە تاریکییەکی هەمیشەییدا دەژی، بەڵام کاتێک نوتەکی هەڵدەڵووشی و هەردوو چاوەکانت لە جیهاندا دادەخەی، چاوی سێیەم لە دڵتدا پەیدا دەبێت، کە چاوێکی هەمیشە کراوەیە، ئەو کاتە دەزانی کە هیچ غەمێک بۆ هەمیشە بەردەوام نابێت، دوای وەرزی خەزان، وەرزی بەهار دێ، دوای هەر دابڕانێک وەسڵەت دێ.

ئەگەر بە چاوی سێیەم بڕوانی دەتوانی گیانی هەموو ئەو ئازیزانە ببینی کە کۆچیان کردووە و لە دەستت داون، لە هەر دڵۆپێکی ئاو، لە هەر بەرزبوونەوەو نزمبوونەوەی ئاوی دەریا، لە هەر کزە بایەک کە هەڵدەکا، لە تریسکانەوەی بڵێسەی ڕووناکی فانۆسێکدا، دەتوانی گیانی ئازیزانت ببینی. کاتێک من لە هەموو شتێک و لە هەموو جێگایەک ئەو ببینم، چۆن دەتوانم بڵێم شەمس ڕۆیشتووە و زیندوو نییە، دەنگی ئەو لە ناوەوەمدایە، هەرچەندە وای بۆ دەچم کە وشەکان ڕاڤەی گەشتی ناوەوەم ناکەن، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا باوەڕم بە وشەکان هەیە، زانا و گوتاربێژ نەماوم، عەشق ئەو کانیاوانەی لێ وشک کردم و پڕی کردم لە شیعر.

لەو ڕۆژانەی ژیانم کە دوای کۆچکردنی شەمس بەسەرم بردووە، تەنیا دوو کەس هاوڕێ و هاوکارم بوون، سوڵتان وەلەدی کوڕی گەورەم و سەلاحەددین زرگوبی، کاتێک بۆ یەکەم جار دەنگی چەکوشی زێڕەنگەری سەلاحەددینم لە دوکانە بچووکەکەی گوێ لێ بوو، کە خەریکی چاککردنی زێڕ بوو، هەستم بە ڕیتمی جیهان کرد، ئەو دەنگە ئیلهامی سەمای دەروێشانی پێ بەخشیم، ئەو دەنگەی لەو دوکانە بچووکە دەردەچوو، وەک لێدانی دڵی گەردوون وابوو، ئەو ڕیتمە خواوەندییەی کە شەمس باسی لێوە دەکرد، منیش زۆر گرنگیم پێ دەدا.

سوڵتان وەلەدی کوڕم فاتیمەی کچی سەلاحەددینی هێناو کردییە هاوسەری خۆی، کە کچێکی باش و وریا بوو، کیمیای ئازیزمی بەیاد دەهێنامەوە، دواتر فاتیمە بووە چاوی ڕاستەم و خوشکەکەی بووە چاوەکەی دیکەم، کاتێک بمویستبایە کارێک بکەم ئەم دوو چاوەم ڕێنماییان دەکردم، پێشتر کیمیای ئازیزم بۆی سەلماندبووم کە کچان هیچیان لە کوڕان کەمتر نییە، ئەگەر زیاتر نەبن بۆ ئەوەی ببنە قوتابی زیرەک و باش. دەستم کرد بە ڕێکخستنی سەمای سۆفییان بۆ ئافرەتان، بە بەردەوامی داوام لێ دەکردن کە سەما بکەن.

پێش چوار ساڵ دەستم بە هۆنینەوەی شیعرەکانی مەسنەوی کرد، یەکەم دێڕم لە کازیوەی بەیانێکدا بە خەیاڵدا هات، ئەو کاتەی چاودێری هەڵهاتنی خۆرم دەکرد کە تاریکی شەوی پارچە پارچە دەکرد، هەر لەو کاتەدا هۆنراوە لە خۆڕا دەهاتە سەر زارم، من خۆم نەمدەنووسییەوە، سەلاحەددین زۆر بە پەرۆش بوو بۆ نووسینەوەی شیعرەکانم، سوڵتان وەلەدی کوڕیشم پاکنووسی دەستنووسەکەی ئەوی دەکرد، بە هۆی ئەوە شیعرەکانم نەفەوتاون و ماونەتەوە. ئەگەر ئێستا داوای گوتنەوەی ئەو شیعرانەم لێ بکەن، یەک دێڕم بە یاد نایەتەوە، چونکە وشەکان وەک باڵندە کۆچەرەکان لەسەر زارم هەڵدەنیشن و زۆر خێرا هەڵدەفڕین، منیش وەک کەنار دەریایەک وابووم بۆ پشوویەکی کورتی ئەو وشە باڵندە کۆچەرییانە تا دەگەنە شوێنی ئارامی خۆیان.

کە شیعرێکم دەگوت، هیچ پلانێکی پێش وەختەم بۆ دانەدەنا، کە شیعرێکی کورت بێ، یان درێژ کە قەسیدەکە کۆتایی دەهات، هەستم بە هێمنی دەکرد، ئەو کاتە دەکەوتمە بێ دەنگی و خامۆشی، لەبەر ئەوە زۆربەی غەزەلەکانم بە نازناوی خامۆش واژۆ دەکرد، هەندێکی دیکەی شیعرەکانم بە ناوی شەمسی تەبریزی واژۆ دەکرد

و بڵاودەکردەوە.
جیهان بە خێرایی دەڕواو دەگۆڕێ، ئێمەی مرۆڤ ناتوانین بەسەریدا زاڵ بین، لە ساڵی ١٢٥٨ شاری بەغدا کەوتە ژێر دەسەڵاتی مەغۆلییەکان، ئەو شارەی کە وەک مەڵبەندێکی شارستانی جیهانی شانازی بە شکۆمەندی و خۆشگوزەرانی و جوانی ئەفسوناوی و خۆراگری خۆیەوە دەکرد، مەغۆلییەکان وێرانیان کرد. سەلاحەددین لەو ساڵەدا کۆچی دوایی کرد، بە کەرنەڤاڵێکی دەروێشانە تەرمەکەیان شاردەوە.
لە ساڵی ١٢٦٠ مەمالیکەکانی میسر شکستیان بە مەغۆلییەکان هێنا، سەرکەوتووی دوێنێ بووە شکستخواردووی ئەمڕۆ، هەموو سەرکەوتوویەک لەو باوەڕەدایە کە بۆ هەمیشە بە سەرکەوتوویی دەمێنێتەوە، هەموو شکستخواردوویەکیش وادەزانێ بۆ هەمیشە لە شکستدایە، هەردوو بۆچوون لەبەر یەک هۆکار لە هەڵەدان، لەبەر ئەوەی هەموو شتێک لە گۆڕاندایە، تەنیا خودا نەبێت کە هەمیشە وەک خۆیەتی و نەمر و نەگۆڕە.
لە پاش کۆچکردنی سەلاحەددین قوتابییەکی دیکەم بە ناوی حیسام هاوکاری کردم، کە خێرا نەشونمای کرد و کەوتە سەر ڕێگای منەوە، ئەو هەموو مەسنەوی بۆ نووسیمەوە، کە مرۆڤێکی زۆر خاکی و دڵنەرم بوو. ئەگەر پرسیارت لێ بکردبووایە: تۆ کێی و چی دەکەی؟ یەکسەر وەڵامی دەدایەوە: من هەژارێکم لە دوای شوێن پێی شەمسی تەبریزی هاتمە ناو کاروانی عەشق، من نە موریدم و نە نیازی بوونە مورشیدیشم هەیە، تەنیا مەبەستم ئەوەیە کە میراتی مرۆڤێکی شەرەفمەند لە فەوتان ڕزگار بکەم تا لە بیر نەکرێت. لاپەڕە ٤٩١ عەرەبی ل ٣٨٧ فارسی.
بەم شێوەیە ڕۆژان و شەوان و ساڵان دەگوزەرێن، دواجار پیر دەبی، سەرەتا جەستەت هەست بە پیری دەکا، بەرەبەرە بەرەو کەماڵ بوون دەچی، بە چل ساڵی دەگەی، دواتر پەنجا ساڵی، یەکسەر بۆ شەست ساڵی شۆڕ دەبیتەوە، هەر دە ساڵ جارێک سەیری ڕابوردوو دەکەم، پاشان بەردەوامی بە ژیان دەدەم، خاڵێک نییە لەم گەردوونە پێی بگەی، گەردوون دەسووڕێ، بە جێگیری و بە بەردەوامی، هەروەها زەوی و مانگیش بەهەمان شێوە، بەو زانیارییانەوە ئێمەی سۆفی و دەروێشەکان بە ڕێگا و شێوازی خۆمان دەسووڕێینەوە و سەما دەکەین، لە کانگای نیگەران و شەڕ و ئاژاوەکان، لە برین و ئازار و دڵ خۆشییەکانمان، بە ئاسوودەیی سەما دەکەین، وەک هەڵڕژانی ئاو لە خوێنماندا سەما دەکەین، هەست بە هاوگونجاندنێک و هاوسەنگییەکی تەواو لەگەڵ گەردووندا و لەگەڵ ئەوانەی لە ناو گەردووندان دەکەین، هەموو شتەکان لە نوێبوونەوەدان، مەقامەکان و ناوەکان لە گۆڕانکاریدان، هەر قسەیەک کە دەیکەین، هەر زیانێک کە بە کەسێکی دیکە دەگەیەنین، دووبارە بۆ خۆمان دەگەڕێتەوە، بەڵام مرۆڤەکان زۆربەیان ئەمە نازانن، لەبەر ئەوە زۆربەی خەڵک کە تووشی گرفتێک دەبن، کەسانی دیکە خەتابار دەکەن.
خاڵەکان بەبەردەوامی دەگۆڕێن، خاڵێک شوێنی خاڵێکی دیکە دەگرێتەوە، بەڵام بازنەکە هەروەک خۆی دەمێنێتەوە. ئەوەتا ڕێسای سی و نۆیەمین دەڵێت: (ڕێسای ٣٩) هەرچەندە لە دنیادا بەشەکان دەگۆڕێن، بەڵام گشت هەر وەک خۆی دەمێنێتەوە و ناگۆڕێت، چونکە کاتێک دزێک دەڕوات، دزێکی دیکە پەیدا دەبێت و دێتەوە شوێنی دزە ڕۆیشتووەکە، کاتێک کەسێکی ڕاستگۆ و باش دەمرێت، ڕاستگۆیەکی دیکە لە دایک دەبێت و شوێنی دەگرێتەوە، بەم شێوەیە هیچ شتێک نامێنێتەوە کە نەگۆڕێت، بەڵام شتێک هەیە کە هەرگیز ناگۆڕێت، گشت لە ناو ناچێت و هەموو شتێک لە شوێنی خۆی دەمێنێتەوە، وەلێ هیچ ڕۆژێک بە ڕۆژێکی دیکەی پێشووتری ناچێت، هەر سۆفییەک کە دەمرێت، سۆفییەکی دیکە لە شوێنی ئەو دێتە دنیاوە.
ئایینی ئێمە ئایینی عەشقە، هەموو مرۆڤەکان بە زنجیرەی دڵەکانیان بەیەکەوە پەیوەستن، ئەگەر ئەڵقەیەک جیابێتەوە، ئەڵقەیەکی دیکە شوێنی دەگرێتەوە، هەرچەندە شەمسی تەبریزی مردووە، بەڵام شەمسی تەبریزییەکی دیکە لەسەردەمێکی نوێدا بە ناوێکی جیاواز سەرهەڵدەدا، ناوەکان دەگۆڕێن، دێن و دەڕۆن، بەڵام جەوهەریان یەک شتە.
لاپەڕە ٤٩٢ عەرەبی، ل٣٨٨ فارسی.
* * *
لە کۆتایی ئەم ڕۆمانەدا ئیلا باسی کۆتایی ژیانی شەمسی تەبریزی سەردەم دەکا کە نووسەرەکەی کفرێکی شیرین -عەزیزە.
لە ٧ ئەیلوولی ساڵی ٢٠٠٩ ئیلا لە ژوورێکی نەخۆشخانەیەکی شاری قۆنییە لەسەر کورسییەکی پلاستیک لە تەنیشت سیسەمی عەزیزەوە نوستووە،

دەنگێکی چاوەڕواننەکراو دەکەوێتە بەر گوێچکەکانی و چاوەکانی دەکاتەوە، دەنگەکە چەند وشەیەک بوو پێشتر گوێی لێ نەبووبوو، دواتر درکی بەوە کرد کە ئەم دەنگە بانگی بەیانییە بۆ نوێژکردن، ڕۆژێکی نوێ خەریک بوو دەست پێ بکات، بەڵام ئەو هەستی بەوە دەکرد کە ئەم ڕۆژە دەبێتە کۆتایی شتێکی دیکە.

ئەگەر پرسیار لە هەر کەسێک بکەی کە بۆ یەکەم جار گوێی لە بانگی بەیانی بێت، هەمان ئەو هەستەی ئەوی دەبوو، ئای چەند هەستێکی جوان و تەمومژاوییە، هەستێکی ئەفسووناوی ترسناک داتدەگرێ، هەروەک عەشق وایە.

کە ئیلا لەگەڵ ئەو بانگی بەیانییە لە خەو بە ئاگا هات، دوای ئەوەی لە تاریکیدا چاوەکانی کردەوە، بۆی دەرکەوت ئەو دەنگە نێرینەیە لە پەنجەرە کراوەکەی ژوورەکەیدا هاتووەتە ژوورەوە، بە ئاگا دێتەوە کە ئەو ئێستا لە ماساشوستس- ئەمریکا نییە، لەو ماڵە فراوانە نییە کە لەگەڵ پیاوەکەی و منداڵەکانی تێیدا دەژیا، کە زەمەنێکی ڕابوردووی ئەو بوو، ئێستاکە ئەو لەو زەمەندا ناژیت، بەڵکو لە شوێنێکی دیکەی جیهاندا دەژی، لە نەخۆشخانەیەک لە شاری قۆنییە لە تورکیا، ئەو هەناسەیەی کە لەو ژوورەدا گوێی لێیەتی، هەناسەی عاشقەکەیەتی کە پیاوەکەی لە پێناویدا بە جێ هێشتووە. ئەو لەوە دەگەیشت کە کۆمەڵگا ڕیسوای دەکا، چونکە پیاوەکەی و منداڵەکانی، لە پێناوی پیاوێکدا بەجێ هێشتوون کە هیچ دواڕۆژێکی نییە، بەڵام ئەو ئافرەتێکە کە وازی لە دواڕۆژی خۆی هێناوە لە پێناو ئێستایدا.

گڵۆپی ژوورەکەی داگیرساند و بە چاوەکەی ژوورەکەی دەپشکنی، وەک بڵێی دەیەوێت دڵنیا بێت لەوەی کە ئەو چەند کاتژمێرەی خەوی لێ کەوتبوو بارودۆخەکە وەک خۆیەتی و نەگۆڕاوە.

ژوورەکە بچووکترین ژووری نەخۆشخانەیەک بوو کە لە ژیانیدا بینیبێتی، هەرچەندە نەخۆشخانەی زۆری نەبینیوە، سیسەمەکە هەموو پانتایی ژوورەکەی گرتبوو، دۆڵابێکی داری لە تەنیشت بوو، لەگەڵ مێزێکی چوار گۆشەی بچووک، کورسییەک، گوڵدانێکی بە تاڵ، سینییەک چەندان جۆر حەب و دەرمانی تێدابوو، لە تەنیشتیدا کتێبی (من و ڕۆمی) دانرابوو، کە عەزیز لە سەرەتای گەشتەکەیاندا دەستی بە خوێندنەوەی کردبوو.

چوار ڕۆژ بوو گەیشتبووە شاری قۆنییە، ڕۆژی یەکەمی گەیشتنی وەک گەشتیارێکی ئاسایی لەم شارە بە سەر برد، سەردانی شوێنەوارەکان و موزەخانەکانی کرد، چەندان وێنەی فۆتۆگرافی شوێن و دیمەنەکانی ئەو شارەی گرت، وێنەی هەموو شتێکی گرت، کاتەکانی ئاسایی دەگوزەران. تا دوێنێ کە عەزیز کەوتە نەخۆشخانە، دوای ئەوەی بەیەکەوە لە چێشتخانەیەکدا نانیان دەخوارد، باری تەندروستی تێکچوو، کەوتە سەر زەوی، لەو کاتەوە کە گوازرایەوە نەخۆشخانە، ئیلا لە تەنیشت سیسەمەکەی عەزیز لەسەر کورسییەک دانیشتووە و نازانێت چی ڕوودەدات. لە خودا دەپاڕایەوە، خودایە چۆن ئەو عەشقەی درەنگەوەختێک پێت بەخشیم، وا بە خێرایی و زوو لێم وەردەگریتەوە، کەی ئەمە ڕەوای هەقە؟! نەدەبووایە ئەو عەشقەم پێ بدەی کە پێت دام، لێم مەستێنەوە و بۆم بهێڵەوە.

ئیلا سەیری عەزیزی عاشقەکەی دەکرد، کە لەسەر سیسەمەکەی خەوتبوو، نەیدەویست بانگی بکات، بەڵام حەزی لەوە دەکرد کە گوێی لە دەنگی بێت: لەبەر ئەوە بانگی کرد: عەزیز خەوتووی؟ عەزیز خەوتووی؟

عەزیز بە ئاگا هات و بەزەردەخەنەیەکەوە گوتی: خەوتبووم، ئازیزەکەم لەخەو هەڵستاوی؟

– بانگی نوێژی بەیانی بە ئاگای هێنامەوە.

– نوێژی بەیانی نوێژێکی تایبەتە، دەزانی لەو پێنج نوێژەی ڕۆژانەی موسڵمانان، دەڵێن نوێژی بەیانیان لە هەموویان پیرۆزترە، بەڵام لە هەموو نوێژەکانیش سەختترە، چونکە لە هەموو نوێژەکان زیاتر بابەتی تاقیکردنەوەی مرۆڤەکانە.

– لەبەر چی؟

– وابزانم لەبەر ئەوەیە کە لە خەوکانمان بە خەبەرمان دەهێنێت و وریامان دەکاتەوە، تا بەرەو ئەو حەقیقەتە بێین کە بانگەکە داوەتمان دەکا، بۆیە دەستەواژەیەک تەنیا لە بانگی نوێژی بەیانیان هەیە و لە بانگی نوێژەکانی دیکەدا نییە، کە دەڵێت نوێژ باشترە لە خەوتن (الصلاة خير من النوم).

ئیلا لە دڵی خۆیدا دەیگوت: لەوانەیە خەوتن بۆ من و تۆ باش بێت، ئای چەند هیواخوازی ئەوە بووم کە بەیەکەوە خەوتباین، ئەو حەزی بە خەوێکی هێمن دەکرد، خەوێکی قووڵ بۆ ماوەیەکی درێژ، تا سەت ساڵان بێدار نەبنەوە، تا ئەو ئازار و خەم و کەسەرەی سەر دڵی کەم

دەبووەوە.

دوای ئەوەی دوا دەنگی بانگی بەیانیان سەدای دەدایەوە، دواتر نەما، دنیا کەوتە بێ دەنگی و کپ بوو، بێ دەنگییەک کە بەرگەی نەدەگیرا. ساڵێک بەسەر یەکتر بینینیان لەگەڵ عەزیزدا تێپەڕ بووە، ساڵێک لە خۆشەویستی و درک کردن، زۆربەی ئەو کاتانە تەندروستی عەزیز باش بوو، دەیتوانی بەردەوامی بە گەشتەکانی لەگەڵ ئیلا دا بدات، بەڵام لەو دوو هەفتەیەی دواییدا باری تەندروستی تێکچوو.

ئیلا سەیری عەزیزی کرد، بینی جارێکی دیکە نووستەوە، ڕوخساری هێمنانە دەهاتە بەر چاو، مێشکی ئیلا پڕ بوو لەبیرکردنەوە و تێکچڕژانی بیر و بۆچوونەکان، خۆی پێ نەگیرا لەژوورەکەدا بمێنێتەوە و چووە دەرەوە، خۆی گەیاندە حەوشە بچووکەکەی نەخۆشخانە کە تێیدا حەوزە ئاوێکی بچووک و لە ناوەڕاستیشیدا پەیکەرێکی بەردی فریشتەیەک دروستکرابوون، سەیری ئاوەکەی کرد کە چەند سکە پارەیەکی تێدا بوو، دیارە کەسانێک بەنیازی مەرامی خۆیان فڕێیاندابووە ناوی، ئیلا لە گیرفانیدا بە دوای سکەی پارەدا گەڕا، تا ئەویش بە نیازی مەرامی خۆی فڕێی بداتە ناو ئاوەکەوە، بەڵام هیچی نەدۆزییەوە، دواتر چەند وردە بەردێکی ساف و بریقەداری لە نزیک حەوزەکە دۆزییەوە، بەردێکی هەڵگرتەوە و چاوەکانی نوقاند و خستییە ناو حەوزە ئاوەکەوە، بە مەرامێک بەردەکەی فڕێ دا کە دەیزانی نایەتە دی، بەردەکە بە دیواری حەوزەکە کەوت و بەرزبۆوە و کەوتە باوەشی پەیکەری فریشتەکەی ناوەڕاستی ئاوەکە. ئیلا لەگەڵ خۆیدا گوتی عەزیز ئێستا لێرە بووایە لەمەدا ئاماژەیەکی بەدی دەکرد.

دوای نیو کاتژمێر گەڕایەوە ژوورەکەی عەزیز، بینی پزیشکێک و سستەرێکی گەنج جەستە و ڕوخساری عەزیزیان دادەپۆشی، دیاربوو عەزیز کۆچی دوایی کردبوو.

عەزیز وەسیەتی کردبوو کە وەک ڕۆمی تەرمەکەی لە قۆنییە بنێژرێت، ئیلا ڕێوڕەسمی ناشتنی تەرمەکەی ڕێکخست، بۆ ئافرەتێکی گەشتیاری وەک ئەو ئەم کارە هێندە ئاسان نەبوو، بەڵام دڵنیا بوو کە خودا یارمەتی دەدات لە ڕاپەڕاندنی ئەو کارانەی کە نەیدەتوانی ئەنجامیان بدات، سەرەتا پارچە زەوییەکی ئامادەکرد لە گۆڕستانێکی کۆنی موسڵمانان بۆ ناشتنی تەرمەکەی عەزیز، هەروەها ئەو میوزیکژەنانەشی دۆزییەوە کە میوزیکی سۆفیانەیان لە کاتی ڕێوڕەسمی ناشتنی تەرمدا دەژەنی. نامەی ئەلیکترۆنی بۆ هەموو هاوڕێکانی عەزیز لە دنیادا نارد بۆ ئامادەبوون لەو ڕێوڕەسمە.

ئیلا زۆر دڵخۆش و سەرسام بوو بە ئامادە بوونی ئەو هەموو خەڵکە، ئەوانەی لە شوێنی زۆر دوور هاتبوون، لە کیپ تاون، سان پترۆسبۆرگ، مورشد ئاباد، ساوبا یۆ، کە خەڵکانێکی جۆراوجۆر بوون، خەڵکی پیشە و بیرو باوەڕ جیاواز، فۆتۆگرافیست وەک عەزیز، زانا و ڕۆژنامەنووس و سەماکار و پەیکەرتاش و کشتوکاڵکار و ئەو منداڵانەی کە عەزیز بە منداڵی خۆی دادەنان. لە هەموو بیروباوەڕەکان خەڵک ئامادە بووبوون. بەم بۆنەیەوە هەر هەموویان ئاهەنگیان دەگێڕا، هەروەک عەزیز حەزی لێ بوو کە ناشتنەکەی بەم جۆرە بێ، منداڵەکان بە شادییەوە یارییان دەکرد، شاعیرێکی مەکسیکی نانی مردووانی بە سەر خەڵکەکەدا دابەش دەکرد، هاوڕێیەکی عەزیز کە ئسکوتلەندی بوو گوڵی دابەش دەکرد، هەر گوڵەک ئاماژەی بۆ ئەوە دەکرد کە مەرگ شتێکە نابێت مرۆڤ لێی بترسێ. پیرەمێردێکی موسڵمانی قەمبووری خەڵکی قۆنییە، سەرسام بووبوو بەو کەرنەڤاڵە و ڕوخساری زەردەخەنەی گرتبوو، لەبەر ئەوەی پێی وابوو لە مێژووی شاری قۆنییە جگە لە کەرنەڤاڵەکەی ناشتنی جەلالەددینی ڕۆمی، هیچ ڕێوڕەسمێکی شاردنەوەی تەرمی بەو شێوەیە بەخۆوە نەبینیوە.

سێ ڕۆژ دوای ڕێوڕەسمی ناشتنی عەزیز، دوای ئەوەی میوانەکان هەموویان گەڕانەوە و ڕۆیشتن، ئیلا بە تەنیا مایەوە. بەهەموو سووچێکی ئەم شارەدا دەسووڕایەوە، سەیری ئەو خێزانانەی دەکرد کە بە تەنیشتیدا تێپەڕ دەبوون، سەیری بازرگانەکانی دەکرد لە دوکانەکانیان، سەیری فرۆشیارە گەڕۆکەکانی دەکرد، کە پێداگیرییان دەکرد ئەو شتێکیان لێ بکڕێت. خەڵک سەیری ئەو ئافرەتە ئەمەریکییەیان دەکرد کە بە چاوێکی سووربووەوە لە گریان و فرمێسکاوی بە ناویاندا دەڕۆیشت، لەو شارە ئافرەتێکی تەواو نامۆ بوو، نامۆیە لە هەموو شوێنێک، گەڕایەوە هۆتێلەکەی، پێش ئەوەی پارەی مانەوەکەی بدات و هۆتێلەکە جێ بهێڵێت، پاڵتۆکەی لەبەر کردەوە و بلووزێکی لە خوری ئەنقەرە دروستکراوی لە بەرکرد،

ئینجا تەلەفۆنی بۆ جانێتی کچی کرد کە تاکە منداڵی بوو لە نێوان سێ منداڵەکانی پشتگیری دایکی دەکرد لەبڕیاردانی خۆی کە بە دوای دڵدا بڕوات، بەڵام دوو منداڵەکەی دیکەی ئورلی و ئافی تا ئێستاکە هەر قسە لەگەڵ دایکیان ناکەن، لەبەر ئەوەی بە دوای دڵیدا ڕۆیشتووە و ئەوانی جێهێشتووە. ئیلا بە تەلەفۆن قسەی لەگەڵ جانێت دەکرد وەک بڵێی لە بەرانبەریەتی: عەزیز کۆچی دوایی کرد.

– ئای دایە گیان، سەرەخۆشیت لێ دەکەم، ئێستاکە ناگەڕێیتەوە ماڵ؟

ئیلا لەگەڵ ئەو پرسیارەدا سەری خۆی شۆڕکردەوە، کەوتە بیرکردنەوە، پرسیارێکی دیکەی بە مێشکیدا هات، ئایا دەگەڕێتەوە لای مێردەکەی لە شاری نورسمیتۆن؟ ڕێکاری تەڵاقدانەکە ڕابگرێت کە بووەتە مەتاهاتێکی پڕ لە تاوانبارکردنی یەکتر، چی دەکات ئێستاکە ئەو هیچ پارەی نییە، هیچ کارێکی نییە، بەڵام دەتوانێ وانەی تایبەتی ئینگلیزی بڵێتەوە، یان لە گۆڤارێک کار بکات، لەوانەیە ببێتە نووسەرێکی باشی بواری ئەدەبی، چاوەکانی بۆ خولەکێک خستە سەر یەک و پێشبینی ئەوەی کرد کە بە باوەڕبوون بەخۆیەوە دەتوانێت ئەو ڕۆژانەی داهاتووی پێ بەرگە بگرێت، هەرچەندە لە ژیانیدا بەو جۆرە بە تەنیا نەماوەتەوە، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا هەستی بە تەنیایی نەدەکرد، لەگەڵ کچەکەیدا بەردەوامی بە قسەکانی دا، ئازیزەکەم زۆر پەرۆشی ئێوەم، تۆ و خوشک و براکەت، دێن سەردانم بکەن؟

– بەدڵنیاییەوە دایە گیان، سەردانت دەکەین، بەڵام ئێستاکە چی دەکەی؟ ئایا دڵنیای ناگەڕێیتەوە؟

– دەچمە ئەمستردام، لەوێندەر ئەپارتمانی بچووک و جوان هەیە کە دەکەونە سەر کەنار دەریا، یەکێکیان بە کرێ دەگرم، دەبێت فێری لێخورینی پایسکل ببم، نازانم کچەکەم هیچ پلانێک دانانێم. هەوڵ دەدەم ڕۆژێک بژیم و ببینم دڵم چیم پێ دەڵێت، ئەمە ڕێسایەکە لە ڕێساکان، وا نییە کچەکەم؟

– کام ڕێسا دایە گیان!؟ باسی چی دەکەیت؟

ئیلا لە پەنجەرەی ژووری هۆتێلەکە نزیک کەوتەوە کە تێیدا بوو، سەیری پانتایی ئاسمانی شینی کرد، یەکسەر لە خۆڕا خولایەوە، لە نەبوونیدا توایەوە، ڕووبەڕووی چەندان ئەگەر بووەوە، وەک دەروێشێک لە دەوری خۆیدا دەسووڕایەوە، ئینجا لەسەرخۆ بە هێمنی گوتی: ڕێسای چلەم (ڕێسای ٤٠) ژیان بە بێ عەشق هیچ بەهایەکی نییە، لە خۆت مەپرسە جۆری ئەو عەشقەی کە دەتەوێت چییە؟ ڕوحییە، یان ماددییە؟ خوداییە، یان دنیاییە؟ خۆرئاواییە، یان خۆرهەڵاتییە؟ دابەشبوونەکان دەبنە هۆی زیاتر بوونی دابەشبوون، عەشق هیچ ناوێکی نییە، هیچ ئاماژەیەکی نییە، بێ پێناسەیە، وەک خۆیەتی پاک و بێ گەرد و سادە.

عەشق ئاوی ژیانە، عەشق ڕوحێکە لە ئاگر.

گەردوون زۆر جیاواز دەبێت کاتێک ئاگر عەشقی ئاو دەبێت. لاپەڕە ٥٠٠ عەرەبی، ل ٣٤٠ چاپی ئینگلیزی.

سەرچاوەکان:

سەبارەت بە سەرچاوەکانی ئەم بابەتە خودی ڕۆمانەکەی ئەلیف شافاکە بە هەر سێ زمانی عەرەبی و فارسی و ئینگلیزی. من پێم وایە ئەم کارەی من بە پشت بەستن بە خودی ڕۆمانەکە بە هەر سێ زمان باسی ناوەڕۆکی ڕۆمانەکەم کردووە، هەرچەندە لە زۆر جێگا کاری وەرگێڕانم کردووە، بەڵام هەوڵم داوە ئەو شوێنانەی کە چل ڕێساکەی تێدا خراوەتە ڕوو وەریبگێڕمە سەر زمانی کوردی.

بەزمانی عەرەبی:

الیف شافاق، قواعد العشق الاربعون (روایة عن جلال الدین رومي) ترجمة: خالد الجبیلي، دار طوی للثقافة والنشر والاعلام، لندن، الطبعة الاولی، ٢٠١٢.

بە زمانی فارسی:

الیف شافاک، چهل قانونی عشق، ترجمە مرضیە احدی، ئەم کتێبە بە پی دی ئێف لە سایتی ئینتەرنێتی خوارەوە هەیە:

http://mihandownload.com/2012/03/download-ketab-40-ghanoon-eshgh.php

بە زمانی ئینگلیزی:

ElifShafak, The Forty Rules of Love,Penguin Books,London,2011

سەرنج: بەشی یەکەم و دووەمی ئەو لێکۆڵینەوەیە لە هەردوو ژمارەی (٢١٧) و (٢١٨) بڵاوکراونەتەوە. (ڕامان)